

6. Вільмовська О.О. 40 років від дня смерті Миколи Івановича Гавриленка (1889-1971) // Край. – 2011. – № 82 (88). – Лютий. – С. 21-22.

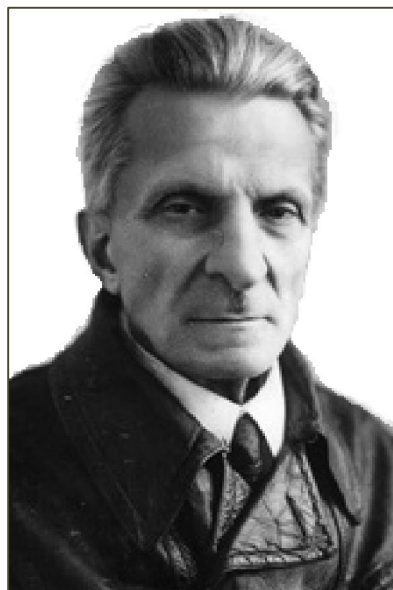
7. Гармаш Т.П. Портрети діячів природоохоронної справи: Полтавщина (XIX - поч. XX ст.): монографія – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2009. – 196 с.

САМБІКІН Михайло Митрофанович

*професор географії Полтавського ІНО й педінституту,
основоположник української агрометеорології,
доктор географічних наук*

Одним із засновників української національної агрометеорологічної науки є відомий полтавський науковець Михайло Митрофанович Самбікін (1878 – 1968). Відоме ім'я професора М.Самбікіна також як організатора систематичних метеорологічних досліджень та організатора вищої географічної й сільськогосподарської освіти на Полтавщині. Постать професора Михайла Самбікіна на довгі роки була викреслена з пантеону української географічної науки, незважаючи на значні результати його наукової діяльності.

Михайло Митрофанович Самбікін народився 9 травня 1878 р. у с. Бикові Хутори Комишинського повіту Саратовської губернії (нині Биківський район Волгоградської області Російської Федерації) в родині інженера-електрика. Слідуючи родинним традиціям, після закінчення Воронежського реального училища готувався вступати до Санкт-Петербурзького електромеханічного інституту. Але, врешті решт, Михайло Самбікін вступив до Київського політехнічного інституту, який закінчив у 1904 р.[1]. Закінчив також Вищі курси при вченому комітеті

Міністерства землеробства при Санкт-Петербурзькому університеті.

Будучи студентом, М.Самбікін у 1902 р. організовував при Полтавському Губернському статистичному бюро Дощомірну станцію. Після закінчення навчання М. Самбікін працював старшим науковим співробітником на кафедрі метеорології Київського політехнічного інституту, а згодом переїздить до Полтави, де починає працювати у Полтавському губернському земстві. Тут він завідує відділом сільськогосподарської метеорології та організовує Дослідну метеорологічну мережу Полтавської губернії. У 1909 – 1910 рр. за сумісництвом працював у Головній фізичній обсерваторії АН Росії у Санкт-Петербурзі спільно з професорами А.Камінським та П.Броуновим.

Починаючи з 1913 р. М.Самбікін завідує протягом двадцяти років новоствореним Відділом метеорології Полтавської сільськогосподарської дослідної станції та системою метеорологічних установ Полтавської губернії. Відділ було створено з метою вивчення впливу погодно-кліматичних умов на сільськогосподарські культури, оскільки постійної систематичної роботи у цьому напрямку

в Україні до цього не проводилося.

На початку 1920 року починає викладати метеорологію в Полтавському педагогічному інституті. З цього часу починається майже 50-річна науково-педагогічна діяльність професора М. Самбікіна, яка підтверджувалася атестатами Головнауки УССР в 1928 р., та ВАК СРСР у 1939 і 1946 роках.

На 1920-ті роки припадає активна наукова робота вченого. Серед основних напрямків діяльності Відділу метеорології було студіювання впливу погоди на сільськогосподарські культури, спостереження за надходженнями і витратами води на поверхні ґрунту – праці «Вогкість ґрунту на Полтавській сільськогосподарській дослідній станції за 1924 – 1928 рр.», «К вопросу о влиянии растительного покрова культурных растений на ход метеорологических элементов в их среде», «На ланах Лісостепу Лівобережної України» у щомісячнику «Полтавський селянин», де систематично подавалася інформація про минулу погоду на теренах Полтавщини та її вплив на сільськогосподарські культури та майбутні врожаї. Результати метеорологічних спостережень на території Полтавщини також друкував в статистичних щорічниках, які виходили друком до 1925 року; оглядах сільського господарства Полтавської губернії (виходили щорічно з 1910 по 1918 рр.). З Полтави вчений неодноразово виїздив у відрядження до Санкт-Петербургу у Головну фізичну обсерваторію Російської АН, де співпрацював з відомим кліматологом, фундатором метеорології й кліматології проф. О.І.Воейковим. В 1913 р. М.Самбікін закінчує фундаментальну працю «Атмосферні опади Полтавської губернії», яка була видана у 1915 р. Ця наукова праця монографічного рівня мала змістовні картографічні додатки, що склалися з 22 кольорових карт, зокрема на одній із них були показані райони випадання граду. В цей час М.Самбікін за організацію дослідної мережі та наукові дослідження в галузі метеорології був нагороджений орденом Станіслава [4]. Також у 1915 р. професор М.Самбікін був обраний вченою радою Імператорського Географічного товариства своїм кореспондентом. В тому ж році Російська Академія наук обирає Михайла Митрофановича член-кореспондентом Академії, ввівши його до складу академії.

Із заснуванням у 1921 р. регіонального часопису «Господарство Полтавщини» проф. М.Самбікін майже у кожному його випуску друкував результати метеорологічних досліджень Полтавщини у контексті їх впливу на розвиток господарства краю. У 1923 р. світ побачив фундаментальну працю «Матеріали по районуванню Полтавщини», співавторами якої були відомі полтавські науковці В.Ніколаєв, М.Самбікін та Б.Стопневич. Професору М.Самбікіну належить розділ «Макрокліматичні райони Полтавщини», матеріали якого були викладені на 90 сторінках тексту, що пізніше були перевидані окремим виданням. У 1925 р. проф. М.Самбікін був одним із співзасновників регіонального науково-популярного журналу «Полтавський селянин» на сторінках якого він систематично друкував матеріали метеорологічних досліджень території Полтавщини та вів рубрику «На ланах Полтавщини» (з 1926 р. – «На ланах лісостепу Лівобережної України»), а у 1926 р. вчений розробив перший в Україні університетський курс «Сільськогосподарської метеорології» та видав згодом до нього відповідний підручник.

М.М.Самбікін поєднував наукову діяльність з викладацькою роботою в Пол-

тавського інституту народної освіти (до 1928 р. – за сумісництвом), та Полтавському сільськогосподарському інституті і його попередниках з 1921 р. (ініціатором створення якого виступав, а також був першим завідувачем навчальної частини). Серед основних курсів які викладав професор М.М.Самбікін були кліматологія та метеорологія, а також фізична географія.

Листом від 18.07.1928 р. ректор Полтавського інституту народної освіти звернувся до Наркомату освіти з проханням встановити окрему посаду професора II-ї категорії для викладання на 1-4 курсах навчальної дисципліни «Енциклопедія виробництва та сільського господарства» (9,3 тижневих годин) з додаванням 4-х годин географії (на 4-му курсі). На цю посаду пропонувалася кандидатура М.М.Самбікіна (призначений в штат ПІНО з 1.10.1928 р.).

В 1929 р. Вчена рада Полтавської сільськогосподарської станції, Вчена Рада Полтавського інституту народної освіти та Полтавський Окрвиконком організовують урочисті святкування з нагоди двадцятип'ятирічної наукової та педагогічної діяльності професора Самбікіна [3].

У 1930 р. професора М. Самбікіна був призначено викладачем кафедри землезнавства і сільського господарства Полтавського інституту соціального виховання (ІСВ). Однак уже в 1931 кафедру було реорганізовано і об'єднано з кафедрою сільського господарства у кафедру агрономічних наук. Із Наказу директора ІСВ №30 від 25.04.1931 р. дізнаємося, що була створена комісія для розслідування критичного висловлювання проф. Самбікіна під час заняття зі студентами щодо концесійної політики в СРСР. Про висновки цієї комісії в подальших Наказах не йдеться.

У 1930/1931 і 1931/1932 навчальних роках викладає також курс астрономії на фізико-математичному факультеті Полтавського ІСВ.

У 1933 році ІСВ був реорганізований у Полтавський педагогічний інститут, і в ньому було відкрито географічний відділ. Професора М. Самбікіна призначено завідувачем кафедри біології, яка забезпечувала викладання не тільки біологічних, але й географічних дисциплін. На жаль, географічний відділ проіснував тільки рік, а перед початком 1934/1935 н.р. М.М.Самбікін був звільнений не тільки з посади, але й із інституту. Скоріше за все, причиною його звільнення (й вірогідно – ліквідацією географічного відділу) була його наукова публікація.

Вчений продовжував ґрунтовні дослідження по розробці заходів, спрямованих на підвищення врожайності сільськогосподарських культур, приймав участь у багатьох експедиціях. У 1931 р. опублікував основоположну працю «Неврожаї в Україні, їх райони, періодичність і розміри». В цей же час здійснював велику роботу по підготовці молодих науковців через аспірантуру. У 1933 р. проф. М.Самбікін пише статтю про неприродні фактори голоду в українському селі. Остання вирішила подальшу долю науковця в Полтаві.

Наприкінці 1934 р. вченому довелося покинути Полтаву. З 1935 по 1941 рр. проф. М.Самбікін завідує кафедрою метеорології в Білоруській сільськогосподарській академії. В цей же час читає лекції з економічної географії в Білоруському сільськогосподарському комвузі. За розпорядженням

ВКВШ вченого було призначено на посаду завідувача кафедри метеорології в Таджицький сільськогосподарський інститут. У 1943 р. проф. М.Самбікін переїздить до Благовіщенська та починає працювати на посаді завідувача кафедри географії в Благовіщенському педагогічному інституті, де ним було зорганізовано географічний факультет. Активно продовжує науково-дослідну роботу, займаючись проблемами метеорології.

В 1945 р. проф. М.Самбікін переїздить до Сталінграда (сучасний Волгоград) та починає працювати в педагогічному університеті, де завідував кафедрою географії, а з 1945 по 1949 рр. був деканом географічного факультету. Наукова діяльність професора Самбікіна в цей час була присвячена проблемі досліджень суховіїв в Південному Поволжі. За час роботи на посаді завідувача кафедри вчений продовжує підготовку молодих науковців – підготував 8 кандидатів наук. В Сталінградському педагогічному інституті професор Михайло Митрофанович Самбікін працював до 1956 р. [2].

Помер вчений у 1968 році, похований у місті Волгограді.

Результати наукової діяльності професора М.Самбікіна мали велике значення для становлення метеорологічної науки в Україні взагалі, оскільки вчений є фундатором агрокліматичного напрямку у вітчизняній науці, а для Полтавщини наукові студії Михайла Митрофановича Самбікіна стали початком систематичних метеорологічних досліджень та вузівської географії [4]. Загалом професор Самбікін опублікував близько 100 наукових праць, у тому числі 8 фундаментальних монографій. Ці праці не втратили своєї наукової актуальності та в наш час можуть бути корисними у наукових дослідженнях, а постать самого вченого потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Перелік головних праць професора М.М. Самбікіна

1. Самбикин М.М. К вопросу о страховании посевов от градобития // Хуторянин. – Полтава. – 1913. – 2 мая. – № 18.
2. Самбикин М.М. Атмосферные осадки Полтавской губернии. – Полтава, 1915.
3. Самбікін М.М. Метеорологічний термінологічний словник. – Полтава: Губземство, 1918.
4. Самбікін М.М. Засушливі періоди і можливість посушливих років у найближчому часі. – Полтава: Полтавський Губвиконком, 1920.
5. Самбикин М.М. Макроклиматические районы Полтавщины. – Полтава: Губплановая комиссия, 1923.
6. Николаев В., Самбикин М., Стопневич Б. Материалы по районированию Полтавщины. – Полтава, 1923.
7. Самбикин М.М. Микроклимат озимой ржи и озимой пшеницы. – Харьков: УКРМЕТ, 1924.
8. Самбікін М.М. На ланах Полтавщини // Полтавський селянин. – Полтава. – 1925. - № 9 – № 22.
9. Самбікін М.М. На ланах Лісостепу лівобережної України (з Полтавського відділу Укрмету) // Полтавський селянин. – Полтава. – 1926–1929 рр.
10. Самбікін М.М. До питання про вплив різної вогкості ґрунту в головніші вегетаційні періоди на ріст, розвиток і врожай ярої пшениці // Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму. – Полтава, 1927. – Том 1. – С. 85–102.
11. Самбикин М.М. К вопросу о влиянии растительного покрова культурных растений на ход метеорологических элементов в их среде // Труды Полтавської сільськогосподарської дослідної станції. – Полтава: Полтавська сільськогосподарська дослідна станція, 1927. – Вип. № 64.
12. Самбікін М.М. Підсоння Полтавщини // Полтавщина. – Том 2: під заг. ред. М. Криворотченка. – Полтава, 1927.
13. Самбікін М.М. До святкування п'ятирічного ювілею заснування Української метеорологічної служби (Укрмету) РНК України // Полтавський селянин. – Полтава. – 1927. – № 1.
14. Самбикин М.М. Градобития в Полтавской губернии. – Харьков: УКРМЕТ, 1928.

15. Самбікін М.М. Клімат курорту Миргород з бальнеологічної точки зору. – Харьков: УКРМЕТ, 1928.
16. Самбікін М.М. Клімат міста Яреськи. – Полтава: Полтавська планова комісія, 1928.
17. Самбікін М.М. Курс сільськогосподарської метеорології для сільськогосподарських вузів. – Харьков: Держвидав України, 1929.
18. Самбикин М.М. Микроклимат ржи, озимой пшеницы и люцерны. – М.: Институт Растениеводства, 1930.
19. Самбикин М.М. Программа по сельскохозяйственной метеорологии. – Харьков: Наркомзем УССР, 1930.
20. Самбікін М.М. Вогкість ґрунту за 1924–1928 рр./ За ред. В.І. Сазанова // Труды Полтавської сільськогосподарської дослідної станції. – Полтава: Полтавська сільськогосподарська дослідна станція, 1930. – Вип. № 91.
21. Самбикин М.М. Недороды на Украине, их районы, частота и размеры. – Полтава, 1931.
22. Самбікін М.М. Тематичний кліматичний словник. – Харьков: Наркомпром УССР, 1931.
23. Самбикин М.М. Значение фотопериодизма при изучении вопросов сельскохозяйственной метеорологии. – Харьков: УКРМЕТ, 1931.
24. Самбікін М.М. Клімат міста Нові Санжари. – Полтава, 1931.
25. Самбікін М.М. Клімат Полтавського району. – Полтава, 1932.
26. Самбикин М.М. Климат города Горки БССР. – Горки: Белорусский гос. с/х инст., 1935.
27. Самбикин М.М. Почвенный бур для тяжёлых почв системы Самбикина. – Горки: Белорусский госуд. с/х. ин-т., 1938 – 1940.
28. Самбикин М.М. Зондирование атмосферы при помощи актинометрических наблюдений. – Горки: Белорусский госуд. с/х. ин-т., 1939.
29. Самбикин М.М. Использование данных актинометрии для прогноза заморозков. – Горки: Белорусский госуд. с/х. ин-т., 1940.
30. Самбикин М.М. Климат Западной и Восточной Белоруссии. – Минск: Наркомзем БССР, 1941.
31. Самбикин М.М. Курс общей физической географии для студентов естественно-географических факультетов. – Сталинград, 1946.
32. Самбикин М.М. Суховеи в Сталинграде. – Сталинград, 1947.
33. Самбикин М.М. Метод программированного получения высоких урожаев с.-х. культур. – Сталинград, 1949.

Джерела інформації та публікації про М.М. Самбікіна:

- Державний архів Волгоградської області Російської Федерації, ф. 2611, 353 д., 1915. – 1968.
- Волгоградский государственный педагогический университет в лицах. Юбилейное энциклопедическое издание. – Волгоград: Панорама, 2006. – С. 47-48.
- Досягнення Полтавської сільськогосподарської дослідної станції за 10 років Жовтня (1917-1927) / За ред. В.І. Сазанова // Труды Полтавської сільськогосподарської дослідної станції. – Полтава: Полтавська сільськогосподарська дослідна станція, 1928. – Вип. № 65.
- Шевчук С.М. Професор Михайло Самбікін – основоположник української агрометеорологічної науки та організатор географічної освіти на Полтавщині // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль, 2009. – Вип. 20. – С. 30 – 34.
- Шаруха І.М., Монікаў С.М. Прафесар М.М. Самбікін (1878–1968): 135 год з дня нараджэння // Магілёўскі мерыдыян. Том 13. – Вип. 3–4 (22–23). (2013. – № 3–4 (22–23). – С.134.

На майданчику метеостанції Полтави М.Самбікін проводив агрокліматичні спостереження